

Az 1848-as forradalom jelenetei egy román történész értelmezésében

Nicolae Isar: Din istoria generației de la 1848. Revoluție-exil-destin istoric. Editura Universitară, București. 2006. 259 oldal

A román történelemben a polgári fejlődés, a nemzetté válás útján tett mérföldkőként értékelik a negyvennyolcas erdélyi és havasalföldi forradalmi megmozdulásokat. Ezzel magyarázható, hogy a román történetírás egyik fő törekvése, hogy feltárja az események mozgatórugóit, s tisztázza a román résztvevők szerepét.

Ez a szándék vezérelte Nicolae Isart, amikor 2006-ban megírta A negyvennyolcas generáció történetéből című könyvét. A szerző a Bukaresti Egyetem Újkori Román Történeti Tanszékének oktatója, kinek tágabb kutatási területe Románia modernkori történelme. Ezen belül elsősorban a román oktatási rendszer kiépülésének, valamint a kulturális élet fejlődésének története képezi vizsgálatai tárgyát. Eddig megjelent könyveinek egy részében a 18–19. század eszméinek román társadalomra gyakorolt hatásával foglalkozik.¹ Ugyanakkor két kötetben megkísérelte összefoglalni Románia 19. századi történetét.² Munkáiban főként a ro-

mán államiság születésének fejlődéstörténetét kívánja bemutatni, továbbá elemzi az erre ható külső és belső politikai tényezőket.

A negyvennyolcas generáció történetéből című könyve megírásakor kettős cél vezette a szerzőt. Egyrészt, hogy nyomon kövesse a havasalföldi forradalom vezetőinek politikai pályáját, másrészt, hogy feltárja azt a szellemi, eszmei háttérrel, melyből a forradalmi gondolat táplálkozott. Amint azt az alcím is mutatja – forradalom, emigráció, történeti sors – a könyv e három csomópont köré szerveződik.

A tizenegy fejezetből álló munka első két részében a forradalom kirobbanásának előzményeit tárgyalja a szerző. Mindenekelőtt arra törekszik, hogy bemutassa azt a közeget, melyben a társadalmi átalakulás igénye érlelődött. Ezért különös figyelmet szentel a bukaresti Szent Száva Nemzeti Kollégiumnak, hiszen ennek az iskolának a falai között formálódott az a tanárokból és diákokból álló csoport, mely a későbbiekben oroszlanrészt vállal az események alakításában.

A korabeli román társadalom szűk értelmiségi rétegében az egyházi elem dominanciája érvényesült. Ezért elkerülhetetlen volt a forradalmi eszme és a keresztény ideológia bizonyos mértékű összefonódása, mint ahogyan elképzelhetetlen volt az egyháziak vezetésből való kizárása vagy mellőzése is. Ennélfogva a forradalom kívánalmi kezdettől vallásos köntösbe burkolva jelentek meg. Így részben tompítani lehetett egyes radikálisabb követelések élet, továbbá a vallásos töltet megkönnyítette a klérus számára, hogy a maga érdekeinek megfelelő mederbe terelje az eseményeket, és ellenőrzése alatt tartsa azokat. Ugyanakkor a havasalföldi forradalom vezetői tisztában voltak a román nép vallásosságával. Egyszer-

¹ *Școala națională de la Sf. Sava 1818–1859* (A Szent Száva Nemzeti Iskola és a kor szellemisége), 1994; *Principatele Române în epoca Luminilor 1770–1830* (A Román Fejedelemségek a felvilágosodás korában), 1999, 2005; *Cultura națională și spirit european. De la școala lui Gheorghe Lazăr la Universitatea din București 1818–1864* (Nemzeti kultúra és európai szellemiség Gheorghe Lazăr Iskolájától a Bukaresti Egyetemig), 2004.

² *Istoria modernă a Românilor. Edificarea statului național 1848–1866* (A románok modern története. A nemzetállam felépítése), 2002; *Istoria modernă a Românilor 1848–1878* (A románok modernkori története), 2003, 2005.

rúbb volt a mélyen hívő, a babonák világában élő, zömmel paraszti réteget keresztény jelszavak hangoztatásával a forradalom táborába csábítani. Ezért az Evangéliumra építve, ennek szellemében bontották ki a forradalom zászlaját.

A szerző néhány gondolat erejéig megemlékezik az erdélyi románok felkeléséről is. Ezt azzal a céllal teszi, hogy rávilágítson a két megmozdulás alapvető különbségére, mely szerinte az erőszakosságban rejlik. Méltatja a havaselvei forradalmárokat, hogy a keresztény hagyományokat követve tartózkodtak a vérontástól. Ugyanakkor az erdélyi háborúskodást a történelmi helyzetből fakadó kényszerűségként értékeli. Azt hangsúlyozza, hogy az itt élő románajkúak is békességre törekedtek, és hat hónapig türelmesen várták nemzeti követeléseik teljesítését, azonban ennek elmaradása fellépésre készítette őket. Isar szerint az erdélyi románok kénytelenek voltak 1848 szeptemberében fegyvert fogni azért, hogy megóvják nemzeti létüket. Soraiából kitűnik, hogy az ősszel kiteljesedő fegyveres konfliktust jogos önvédelemnek tartja. Okfejtése során azonban nem említi, hogy már 1848 tavaszán felütötte fejét az ellenségeskedés, miután egyes nemzetiségi vezetők elhintették a viszály magvát. A május 15–17. között Balászfalván tartott nemzeti gyűlésen megjelent parasztok tömegeit a magyar kormánnyal szembeni ellenállásra buzdították. A többnyire ortodox püspökök által irányított gyűlés egyhangúan elutasította az uniót. Az itt vezető szerepet kicsikaró Simion Bărnuțiu rendkívül sötét jövőendő képét festette a jelenlévők elé, továbbá a román nemzet pusztulásának vízióját vetítette előre. Hangzatos ígéretekkel, a román nemzeti törekvéseket célzó követelésekkel sikerült megnyernie az egyházi vezetők által befolyásolható, iskolázatlan és nincstelen rétegeket. Ekkor már kezdett körvonalazódni az a politikai irányvonal, mely előtérbe helyezte a Bécshez történő igazodást. A román nemzeti vezetők meggyőződésévé vált, hogy az udvar minden követelésüket messzemenően

teljesíteni fogja, ezért a magyar kormánnyal szemben mereven ragaszkodtak álláspontjukhoz. Ez azért is volt lehetséges, mert ekkorra már a román nemzeti mozgalmon belül felülkerekedett a mérsékelteteket háttérbe szorító magyarelles tábor, mely magához ragadta a kezdeményezést. Ezt követően pedig a nemzetiségi vezetők elzárkóztak a további együttműködés lehetőségétől. Isar tehát túloz, amikor türelemről és békességről beszél, hiszen az erdélyi románokat ebben az időszakban nem illethetjük ezekkel a jelzőkkel.

A továbbiakban a szerző rátér az emigrációba kényszerült román forradalmárok politikai tevékenységének, munkásságának részletezésére, majd egyes prominens személyiségek portréjának megrajzolására. A harmadik fejezet hivatott a külföldre szakadt forradalmárok útkereséséről képet adni. A szerző vázolja azokat a belső ellentmondásokat, melyek megnehezítették a román emigráció szervezetének, irányításának kialakítását. Hasonlóan a kelet-európai emigránsok zöméhez, a román száműzöttek is főként Párizsban és Londonban alakították ki központjaikat, ahol az egykori forradalmárok hozzáálltak a küzdelmük folytatásához szükséges feltételek megteremtéséhez. Ugyanakkor ontották a visszaemlékezéseket, melyekben számot vetettek a múlttal, elemezték a történeteket, a bukás okait, valamint vázolták az emigráció programját. Tucatszám jelentek meg a nemzeti ügyet népszerűsítő kiadványok is, melyek a nyugati közvélemény szimpátiáját kívánták megnyerni. Nicolae Isar ebből a gazdag irodalomból szemezgetve pontos képet nyújt a román emigráción belül érlelődő konfliktusokról, az álláspontok sokszínűségéről és a meghasonlásról, mely aláásta a kivándoroltak közötti bizalmat. A szerző azonban nem csupán az emigránsok irodalmi termésének ismertetésére szorítkozik, hanem vázolja azokat a külpolitikai mozgásokat is, melyek az újrakezdés reményével kecsegtettek. Áttekinti a nagyhatalmi politika azon válságócait, melyek kedvező alkalmat kí-

nálhattak a kis nemzetek érdekeinek érvényesítésére. Ezzel párhuzamosan pedig kitér a magyar és román emigráció között 1851-ben kibontakozó párbeszédre, melynek két főszereplője Kossuth Lajos és Nicolae Bălcescu volt. A szerző ezzel kapcsolatban visszautal a magyar kormány és a nemzetiségek között 1849 nyarán létrejött megállapodásra. Azt sugallja, hogy ez a kritikus hadi helyzetből fakadó kényszerű lépés volt. Gondolatmenetét azzal támasztja alá, hogy 1851-ben, a megváltozott feltételek mellett élezték ki igazán az ellentétek. Ezt a konföderációs tervek körüli vitákban, az élesen szembenálló elképzelésekben látja igazoltnak. A Bălcescu által 1851-ben kidolgozott tervezetet elfogadhatónak tartja, hangsúlyozva, hogy ennek főbb elgondolásai nemzetiségi alapokon nyugodtak. Csakhogy Bălcescu javaslata a történelmi Magyarország területi egységének megbontását célozta. Elképzelése szerint a szűken vett Magyarország románok lakta részeit Erdélyhez kellett volna csatolni, majd ezt követően Havasalföldet és Moldvát is. Továbbá javasolta egy egységes délszláv állam megalakítását Szerbia, Horvátország, Szlavónia, Dalmácia és Magyarország szerblakta vidékeinek összefogásával.³

Kossuth nemzetiségi politikájában hajlandó volt bizonyos engedményeket tenni és átértékelni '48-as álláspontját, az ország megcsonkításához azonban soha, semmilyen körülmények között nem járult hozzá. Mazzini unszolására 1851 tavaszán papírra vetette aggályait, valamint a föderatív átalakításra vonatkozó elgondolásait, mely a Javaslát Magyar Ország jövő politikai szervezetét illetőleg különös tekintettel a nemzetiségi kérdés megoldására címet viseli. Nicolae Isar erre a munkára hivatkozva megállapítja, hogy Kossuth nemzetiségi politikájában meggingathatatlanul ragaszkodott 1848-ban kialakított álláspontjához, nem mutatott kompromisszumkészséget, sőt Er-

dély ügyében kimondottan erélyesnek bizonyult. Ennek alátámasztására Kossuth egyik Erdélyt érintő megnyilatkozását idézi, melyben leszögezi, hogy ez a terület a történelmi Magyarország szerves alkotórésze, s ez így is marad. Emellett utal Kossuth egy 1851 júniusában Mazzininek írt levelére, melyben újra felveszi a megkezdett gondolat fonalát, s immár azt veti a román emigráció szemére, hogy Erdélyt a jövő Dácia számára kívánják megszerezni. Majd figyelmeztet, hogy ha szükséges, a magyarok készek megvédeni az uniót, sőt hajlandók lemondani a tervezett forradalomról, és helyette irtó háborút indítani a románok ellen. Kétséges, hogy az utóbbi mondatok valóban Kossuth tollából származnának, hiszen a nemzetközi helyzet nem kedvezett sem egy esetleges forradalomnak, még kevésbé egy büntető hadjáratnak. Továbbá Nicolae Isar forrása sem tűnik túl megbízhatónak, hisz Alexandru Marcu: *Conspiratori si conspirații în vremea renașterii politice a Românilor*. (Összeesküvők és összeesküvések Románia politikai újjászületésének idején 1848–1877) című könyvét használja, mely 1930-ban Bukarestben jelent meg, abban a nemzetközi politikai légkörben, melyben a románoknak igazolniuk kellett jogukat Erdélyre. Kérdés, hogy Isar miért nem fordult elsődleges forrásokhoz műve megírása során, s miért ragaszkodott oly következetesen egy elavult, a korszak feszültséggel terhes politikai viszonyait tükröző munkához. A válasz a sorok között rejlik, hiszen egyértelmű, hogy a szerző érdeklődése kizárólag az Erdélyt érintő kossuthi állásfoglalásra összpontosul. Ezt jelzi az is, hogy Kossuth alkotmánytervének egyéb felvetéseiről, megoldási javaslatairól nem szól, azokat nem elemzi. Erdély hovatarozásának, jövőjének kérdését tekinti a tárgyalások fordulópontjának, és ezek kudarcáért a magyar emigráció vezetőit okolja.

A negyedik és ötödik fejezetben a szerző közelebbről is bemutatja két forradalmár, Nicolae Bălcescu és Scarlat Vârnav életútját, valamint politikai gondolkodásmódjuk for-

³ Spira György: *Kossuth és alkotmányterve*. Debrecen, 1989. 14.

málódásának folyamatát. Nicolae Bălcescu mind a román, mind a magyar köztudatban a '48-as nemzedék talán legismertebb alakja. Isar döntőnek tartja szerepét a nemzeti egység megteremtéséért vívott küzdelemben. Végigkíséri Bălcescu pályafutását, s ennek során főként azokra a tényezőkre helyezi a hangsúlyt, melyek a társadalmi reformok hívévé érlelték. Amikor a moldvai forradalmár, Scarlet Vârnav fordulatokban gazdag élettörténetét tűzi tolla hegyére, Isar megjegyzi, hogy hiányt pótol, ugyanis Vârnav alakjával kevésbé foglalkoztak a román történetészek. Úgy véli, hogy méltatlanul hanyagolták el, hiszen az ő érdeme volt a Párizsban tanuló román fiatalok összefogása, továbbá a Román Könyvtár létrehozása, melynek feladatai közé tartozott a román kultúra terjesztése, valamint a nemzeti nyelv ápolása. Párizsi tartózkodása során szoros kapcsolatot épített ki a francia forradalmi körökkel, s részt vett az 1848. februári felkelésben. Rövidesen hazatért, hogy bekapcsolódjon a nemzeti küzdelembe, melynek bukása után Bukovinába, majd Párizsba menekült. Két év múlva visszatért Moldvába, szerzetesi csuhát öltött, és a szociális reformok ügyének szentelte életét. Alapítványokat hozott létre azért, hogy elősegítse újabb iskolák, kórházak és egyéb kulturális intézmények létrejöttét.

A hatodik fejezet válogatás Alexandru Christofi őrnagy és Chrisitan Tell ezredes 1852–1856 közötti levelezéséből. A szerző Christofit állítja a középpontba, az ő személye köré fonja közlendőjét. Isar úgy gondolja, hogy ez a levelezés az emigráció naplójának is tekinthető, hiszen ennek a néhány évnek a termése bőséges adatokkal szolgál a román emigrációra vonatkozóan. Ezek a levelek beszámolnak többek között a Párizsban tevékenykedő román radikális körökről, egyes emigránsok munkájáról, a mindennapi gondokról. Mégis a leggyakrabban a nemzeti mozgalom esélyeit latolgatják, megkísérik feltérképezni azokat a külpolitikai mozgásokat, melyek reménye-

ket ébreszthetnek a hazájuktól távol élő száműzöttekben.

A hetedik fejezetben a festő, Barbu Iscovescu életének utolsó éveit ecseteli, ám előtte rövid összefoglalást ad Iscovescu negyvennyolcas szerepvállalásáról, ami hivatásából adódóan forradalmár portrék készítésében merült ki. Részt vett a havasalföldi felkelésben, majd ennek leverése után az erdélyi románok táborához csatlakozott. Művészi ambícióit itt sem adta fel, hiszen Abrudbányán többek között elkészítette Avram Iancu arcképét is. A szerb lázadók között éri 1849 tavasza, ahol művészetének élve újabb portrékat fest. A végső bukás után elhagyja az országot, és Párizsba megy, ahol három évet tölt, majd 1852-ben úgy határoz, hogy Törökországban veti meg a lábát.

A nyolcadik és a kilencedik fejezetet a forradalom egyik híres-hírhedt alakjának, Ion Heliade Rădulescu emigrációs szerepvállalásának áldozza a szerző. Elsőként az 1851-ben Párizsban megjelentetett visszaemlékezéseit teszi vizsgálat tárgyává. Rădulescut ez a munka tette ismertté, de nem annak írói színvonala miatt, hanem mert vitriolba mártott tolla átkot szórt egykori bajtársaira. Nagyon komoly vádakot fogalmaz meg néhány fiatal radikális politikussal szemben. Ennek ellenére hosszú ideig Rădulescu munkája volt az egyetlen a havasalföldi forradalom történetét elbeszélő mű. A következő rész a francia újságíró, Saint-Marc Girardin, a *Journal des Débats* munkatársa és Rădulescu között kibontakozott politikai vita főbb állomásait követi nyomon. A kettejük közötti nézetkülönbség a fejedelemségek egyesítésének problematikája körül formálódott ki. Girardin cikkeiben sikra szállt a fejedelemségek egyesítése mellett, s gyakran bírálta Törökországot a fejedelemségekkel kapcsolatos politikája miatt. A román közvélemény és az emigráció vezetői is rokonszenvenvel fogadták Girardin fellépését, kivéve a konstantinápolyi emigránsok egy csoportját, élükön Rădulescuvval, aki egy Girardinnak írt levélben fo-

galmazta meg ellenvetéseit. Ebben elutasítja a törököket érintő vádakat, hangsúlyozva, hogy Törökország mindig védelmet nyújtott a fejedelemségeknek a külső fenyegetésekkel szemben, ezért jobbnak látja fenntartani a törökkel való szoros és békés kapcsolatot.

Az utolsó fejezetek egyike C. A. Rosetti, a radikálisok hajdani vezéralakjának 1866-os kultuszminiszteri tevékenységét mutatja be. Rosetti Cuza államcsínyét követően került az újonnan megalakult kormányba. Minisztersége rövid életűnek bizonyult, hisz csupán néhány hónapig tartott, mégis egy sor fontos intézkedést hozott. Ezek egyike az Irodalmi Társaság, a későbbi Román Akadémia megalapítása. Elengedhetetlen feladatnak ítélte a közoktatás színvonalának javítását, valamint új iskolák építését. Nevéhez fűződik több mezőgazdasági és szakiskola felállítása. Miután szembekerül a konzervatívok politikájával, 1866 júliusában lemond a Lascar Catargiu kormányában betöltött tisztségéről, és visszatér az újságírói pályára.

A könyv zárófejezetében a szerző elsősorban azt vizsgálja, hogy az egykori forradalmi vezető, majd külügyminiszter Mihai Kogălniceanu alakja hogyan jelenik meg a neves román költő, Mihai Eminescu termékeny politikai publicisztikájában.

Nicolae Isar munkája a 19. századi román történelem egyik jelentős mozzanatának, a havasalföldi forradalomnak, valamint az ebben résztvevő nemzedéknek állít emléket. A szerző nem törekszik a forradalom eseménytörténetének elbeszélésére, sokkal inkább arra, hogy felvillantsa annak

eszmetörténeti, ideológiai hátterét. Azonban ez a munka kisebb részét teszi ki, döntő hányadában az emigránsok küzdelmeit, diplomáciai próbálkozásait vázolja. Az emigránsok közötti viszályokat, az éledő, majd elhaló reményeket személyes sorokon keresztül igyekszik megvilágítani. Ugyanakkor a magánlevelek, naplók felhasználása színesíti és összetettebbé teszi a forradalomról és az emigráns létről alkotott képet.

A könyv stílusa közérthető és világos, de gyakran megesik, hogy az előadásmód helyenként erőteljes egyhangúságba csap át. A munka hátrányaként róható fel, hogy a szerző egyrészt nyomatékosítani akarja saját véleményét, másrészt nem fogalmaz meg konkrét ítéletet, de sugallja azt. Isar nem szűkölködik forrásokban, azonban mellőzi azok kritikai vizsgálatát, elemzései több ponton elnagyoltak. Bizonyos kérdések fessegetése során csupán egyetlen, általában a koncepciójába illő nézőpontot vesz figyelembe, így munkája néhol egyoldalú és torz képet közvetít.

A negyvennyolcas forradalmi mozgalom a magyar és a román nemzet történelmében egyaránt sorsdöntő jelentőséggel bír, hiszen a feudális viszonyokkal olyan polgári berendezkedést állított szembe, mely addig soha nem tapasztalt fejlődést, szabadságot ígért. Az események alakulása lehetetlenné tette az együttműködést, s az ekkori sérelmek ártalmas hatása napjainkban is munkálkodik.

ROTÁR KRISZTINA